

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԵՏՔ ՉԷ ԽԱԽՏԵԼ ԾԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

Մթնոլորտը ա՛յնքան ծանրաբեռնուած է տխեղծ ներգործութիւններով, և, այս պատճառաւ, հանրային ուշադրութիւնը այնպէս տարտղնուած է ներհակընդդէմ և կաշկանդիչ ուղղութեանց վրայ, որ կը մտածեմ թէ կրնայ նոյն իսկ բոլորովին աննշմար մնացած ըլլալ տխուր այն յեղաշրջութիւնը, որ սկսած է կատարուիլ մեր ազգային նուիրականութեանց ամենէն կենսական մէկ կէտին շուրջը:

Իբրեւ ժողովուրդ մը, որ կըրցած է իր անցեալին պաշտամունքը պարտադրել միշտ ինքզինքին՝ իր ապագային երկիւղած մտազբաւութեանը հետ, ջանացած և պարագայից ներած չափովը կարող եղած էինք զրեթէ շարունակ մեր ներկային տալ այնպիսի ընթացք մը, որ ընդհանուր առմամբ այդ երկու զգացումներուն տիրական ազդեցութեան ներքեւ կը շարժէր մեր հասարակական կեանքը: Թէ՛ մեր ընաշխարհին մէջ, և թէ տարաշխարհիկ այն թափառումներուն միջոցին՝ ուր հողմակոծած էր զմեզ բախտը, ա՛յդ էր եղած, յայտնապէս կամ լուրեւայն, մեր ազգային գոյութեան կանոնը: Մեր հին սրբութիւնները եղած էին ամէն ատեն մեր ազգային պաշտամունքին թերափները. մեր անցեալին մեծ և հզօր դէմքերը և դէպքերը կը լուսաւորէին միշտ մեր ապագայի ճամբան:

Բայց մինչ անհուն տաժանքներով ստացուած փորձառութիւնը սորվեցուցած պէտք էր ըլլալ այսօր մեզի թէ այդ կերպով է որ մենք, հակառակ քաղաքական պայմաններէ և ընկերային հանգամանքներէ յառաջ եկած անողոք դժուարութեանց, կարողացած ենք պահել մեր ազգային կեանքն ու դիմագիծը, ահա, մեր պատմութեան ամենէն տազնապալից անկիւնադարձերէն մէկուն վրայ, յանկարծ կը թունայ այսօր դարաւոր և հանրական ողջմտութեան այդ զգացումը մեր ազգային խղճատանքին մէջ, և կը թուինք թիկունք դարձնել այն սկզբունքներուն, որոնք մեր տոհմային ինքնութեան զսպանակիչ ոյժերն էին եղած ցարդ:

Զուգելով առ այժմ մի առ մի պարզել հոս ուժացումի այն բոլոր ձրգտումները, որոնցմէ ելած զաղջ շունչը վախ կայ որ վարակէ հետզհետէ հանրային մտայնութիւնը՝ ճակատագրօրէն ցաւաղին կացութեան մը ճամբուն մէջ դընելով մեր ազգային բարոյականը, կը փափաքինք այսօր իբրեւ օրուան հարց մատնացոյց ընել անոնցմէ մէկը միայն, ախտանշական երևոյթ մը, որ, ի՛նչ ալ ըսեն կամ խորհին աւելի լաւատես մտածողներ, մեզի համար չի դադրիր մտահոգիչ ըլլալէ:

Ատիկա՝ անտարբեր այն վերաբերմունքն է, զոր շուրջ տասնեակ մը տա-

ըններէ ի վեր սկսած ենք զրեթէ ազգովին ցոյց տալ Սահակ-Մեսրոպեան տօնին հանգէպ :

Իրեւունք պիտի չունենայինք թերեւ մըղովիչ նկատել պարագան , եթէ ընդհանուր վիճակի մը մէկ կողմը կամ երեսը միայն եղած ըլլար ան , եւ բացատրուէր՝ առժամապէս հանրական դարձած կացութեան մը արտայայտութեամբ : Այդպէս չէ սակայն , որչափ որ երևոյթները կը ցուցնեն : Ազգային զգացումին շուրջ ընդհանուր ոգևորութիւնը չէ բնաւ որ կը պակսի : Չենք կորսնցներ որ և է առիթ . նոյն խիստ բռնազրօսօրէն պատեհութիւններ կը ստեղծուին յաճախ , անձնական կամ ընկերակցական այս ու այն պատճառներով կամ պատրուակներով , հայրենասիրական նպատակի շուրջը խմբելու համար սիրտերը . ու կը ներենք մեր խիղճին որ իբրեւ մշուշի մը մէջէն՝ մեր առջևէն անխօս ու զրեթէ անտես ստուերներու պէս անցնին երկու հոյակապ զուէնները , որոնց մէջ սաղմնաւորուեցաւ ու մարմին առաւ առաջին անգամ ազգային փրկութեան խտէպը , մեր անցեալին ամենէն դժուարին ու նոյն ատեն ամենէն փառաւոր օրերուն :

Գաղութահայութեան համար խօսելով մասնաւորապէս , հաճոյքով միայն կարելի է դիտել անշուշտ թէ բոլոր հայ դպրոցներուն մէջ , ուր որ կան անոնք , և բոլոր միութեանց , ընկերակցութեանց և կազմակերպութեանց սրահներուն եւ ակումբներուն մէջ , որոնք բազմաթիւ են արդարեւ , տարին ի բուն կը սարքուին միշտ հանդէսներ կամ տօներ , կը կատարուին բանախօսութիւններ կամ դասախօսութիւններ . և սակայն չհանդիպեցանք տակաւին թղթակցութեան մը՝ որ և է թերթի մէջ , որ ըսէր մեզի թէ ի սփիւռս աշխարհի ցրուած հայութեան այս ինչ բեկորին կամ այն ինչ հատուածին մէջ հանդիսաւորուած է Սահակ-Մեսրոպեան անգղագական գոյզին տօնը , պատմելու համար հանրութեան՝ հայ դրականութեան երկու մեծ հիմնադիրներուն կեանքը , բացատրելու համար անոնց երկնած գաղափարին արժէքը , պարզելով անոնց կատարած գործին տարողութիւնը , ու պանծացնելով իրենց դերին չբեղ զեղեցկութիւնը՝ մեր ազգային եւ կրօնական , բարոյական և մտաւորական կեանքին , մեր զրական և կրթական և առհասարակ բովանդակ մեր տոհմային գոյութեան զարգացման և յառաջացման տեսակէտով :

Համիտեան ռէժիմի ամենէն խիստ օրերուն , Խորէն պատրիարք Աշքեանի պաշտօնավարութեան միջոցին , երբ Վարդանանց տօնախմբութեան մասին զգուշութեանց հարկը հրամայական պահանջ դարձաւ ատեն մը , ինքնին շատ իմաստուն տնօրինութիւն մը եղաւ այն՝ զոր կատարեց ժամանակին ազգային կեդրոնական իշխանութիւնը , յանձնարարելով որ Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի յուլիսեան տօնը փառաւորուի ժողովրդական ոգևորութեամբ , եկեղեցական պաշտամունքէն վերջ դպրոցական հանդիսաւորութեամբ ևս պատուելով ազգային վերածնութեան մեծ առաջնորդներուն յիշատակը : Ազգային զգացումը վեր բըռնելու դիտումով միայն տրուած այդ որոշումը ունեցաւ այն թուականին , ներկայէս իբր կէս դար առաջ , իր բարեբար արդիւնքը . Թարգմանչաց Հինգշաբթին՝ առանց բնաւ մոռցնելու Վարդանանց Հինգշաբթին , ընդհակառակն աւելի սիրելի դարձուց զայն լուելեայն , ամենուն սրտին մէջ նորոգելով և կենդանացնելով միայն այն զգացումը թէ Սահակ-Մեսրոպեան ջանքերով հիմնուած եւ կերտուած զրականութեան ներշնչումովն էր որ ազգային դիտակցութիւնը պայծառացաւ այս ժողովուրդին կուրծքին տակ , ծրագրուած ուղղութեան մը ճամ-

բուն վրայ դնելով ազգային կեանքը, և դեռ կէս դար չանցած, իբրև համազարկի մը մէջ՝ պայթեցնելով անոր համայնական թափը, վարդանանց պոռթկումին մէջէն:

Միայն Ե. դարու հայութեան վրայ չէ սակայն անշուշտ որ կը ճշմարտուի այդ սկզբունքը. մեր պատմութեան ամբողջ ընթացքին մէջ ընդհանրապէս, մեր ազգային կեանքի ամէն շրջաններուն մէջ, այն բոլոր թուականներուն մասնաւորաբար՝ ուր ազգային միտքն ու կամքը ինքզինքնին յայտնեցին ինքնապահանութեան դիւցազնութիւններով, ազգային զգացումը միշտ ոգևորուեցաւ մեր քրիստոնէական գրականութենէն իր սնունդն ստացող համոզումներով եւ խանդավառութեամբ միայն. մեր մատենագրական շարժումներն էին միշտ որ նախապէս յարդարեցին զետիւր քաղաքական յեղաշրջումներուն. Սահակ-Մեսրոպի նայուածքն է որ կը ճառագայթէ մեր պատմութեան տասնեակներ դարերուն՝ լոյսով և արիւնով ծիրաներփնուած երկայնքին վրայ, իրենց օրերէն մինչև մեր օրերը. իրենց տքնութիւններուն պտուղը, իրենց երազներուն մարմնաւորումն է ամբողջ այս ժողովուրդին կեանքը:

Այնքան ճիշդ է ասիկա, ու մեր հոգւոյն ներքին զգացումն ու խղճմտանքին վկայութիւնը այնքան անառարկելի կ'ընեն զայն որ, արդարև, տարօրինակ և անբացատրելի կը մնայ իրենց պաշտելի յիշատակներուն հանդէպ այդ տմոյն վերաբերութիւնը:

«Բայց ինչո՞ւ ուրեմն այդ կեցուածքը...» — Արդիւել սրտին՝ այս հարցումը, պիտի նշանակէր ծանրոց դնել զգացումներուն վրայ և անցնիլ:

Արդիական եղի հովի՞ր են արդեօք որ կը ձգտին մութին մէջէն անզգալիօրէն վարադոյր քաշել հոգևորականներու ձեռքով կատարուած մեծագործութեան մը արժէքին վրայ, թէ շեղ նկատումներ սկսած են դաւակցիլ իրարու՝ ուրիշ ոլորտներու մէջ փոխադրելու համար ազգին մտաւորական կեանքին ծանրակէտը:

Այս երկուքէն ո՞րը կամ անոնցմէ տարբեր ի՞նչ որ ալ լինի եղած զանցառութեան շարժառիթը, ահաւոր սխալ մըն է որ կը կատարուի ազգին պատմութեան վերաբերմամբ, և աններելի մեղք մը՝ ազգային բարոյականի սրբութեան դէմ: Խարդախել ազգի մը պատմութիւնը՝ պիտի նշանակէր այլասերումի տիղմին մէջ թաթխել անոր բարոյականը: Ո՞վ պիտի սիրտ ընէր յանձն առնել այդպիսի անարդ և անարդար զործ մը:

Հայ միտքին տօնը պէտք է կատարուի յիշատակի օրը անոնց՝ որոնք իրապէս առաջին սկսողներն ու մշակներն եղան հայութեան հոգեկան այդ զօրութեան. անոնց խնկելի յիշատակին շուրջը միայն պէտք է հաւաքուին ու կեդրոնանան ազգային մտաւորականութեան բոլոր զործօն ոյժերն ու արժէքները, անկէ՝ իբրև զերազոյն յարացոյցէ մը՝ ընդունելու համար անմահ օրինակի մը կենդանի ազդեռութիւնը: Հակառակ ընթացքի մը հետեանքը պիտի ըլլար խախտել ծանրութեան կեդրոնը:

Ազգին հոգևոր, կրթական, մտաւորական և բարոյական կեանքի վարիչներուն պարտքը պէտք է ըլլայ թոյլ չտալ որ ներկայ սերունդին սիրոյն առջեւ աղօտանան հայութեան փառքին և մեծութեան անփոխարինելի և երիցս սուրբ այդ դէմքերը, Սահակ և Մեսրոպ:

★ ★ ★